

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“

ФАКУЛТЕТ ПО ИЗКУСТВОТА

КАТЕДРА „МУЗИКА“

Анастас Константинов Михайлов

**„МЕТОДИ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА УСТОЙЧИВА
МОТИВАЦИЯ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО
МУЗИКАЛЕН ИНСТРУМЕНТ“**

АВТОРЕФЕРАТ

**на дисертационен труд за присъждане на научна и образователна
степен „доктор“**

област на висше образование: 1. Педагогически науки

професионално направление: 1.3. Педагогика на обучението по музика

научна специалност: Методика на обучението по музика

Научен ръководител:

доц. д-р Николина Кротева

Благоевград

2022

Дисертационният труд е обсъден на заседание на катедра „Музика“, проведено на 10.05.2022 год. /Протокол № 18/, и с решение на ФС при Факултета по изкуствата /Протокол № 43 от 31.05.2022 год./ е предложен за публична защита защита.

Дисертацията съдържа увод, четири глави, заключение, използвани източници и три приложения. Разработена е в общ обем от 200 страници, от които основният текст е в 172 страници. Използваните източници са описани на 17 страници и наброяват 118 източника. Приложенията са представени в 11 страници.

Публичната защита ще се състои на 03.10.2022 г. от 10.00 часа в зала № 114 на УК №1. Материалите по защитата са достъпни в катедра „Музика“ и са публикувани на уебсайта на Югозападен университет „Неофит Рилски“ - Благоевград.

СЪДЪРЖАНИЕ:

УВОД.....	5
ПЪРВА ГЛАВА. Теоретични основи на проблема за мотивацията.....	8
1.1. Мотивация и мотивационни теории.....	8
1.1.1. Съдържателни теории.....	8
1.1.2. Процесни теории.....	10
1.2. Въпросът за изграждане на мотивация за обучение в съвременната педагогическа литература.....	13
ВТОРА ГЛАВА. Специфични методи на работа с децата, изучаващи музикален инструмент китара.....	14
2.1. Психологопедагогически особености на децата, изучаващи музикален инструмент – децата на 21 век.....	14
2.2. Индивидуалното обучение по музикален инструмент – неотменна част от цялостното музикално развитие и възпитание на подрастващите.....	15
2.3. Групови занимания по музикален инструмент.....	15
2.4. Публичните изяви на децата – инструменталисти като необходимост.....	16
ТРЕТА ГЛАВА. Модел за изграждане на устойчива мотивация при обучението по музикален инструмент.....	16
3.1. Теоретична основа на модела за изграждане на устойчива мотивация.....	16
3.2. Параметри на технологичния модел за изграждане на устойчива мотивация за обучение по музикален инструмент.....	19
3.2.1. Основните психологически потребности в контекста на мотивацията за изучаване на музикален инструмент.....	20
3.2.2. Външната и вътрешната мотивация, в контекста на обучението по музикален инструменти	21
3.3. Особенности на предложения технологичен модел за изграждане на устойчива мотивация за обучение по китара.....	21

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА. Организация и провеждане на експерименталното изследване....	23
4.1. Организация на изследването (формиране на целеви групи).....	23
4.2. Описание на експерименталната работа.....	24
4.3. Обобщение и анализ на резултатите.....	24
4.3.1. Анализ на резултатите от началния констатиращ етап на изследването.....	24
4.3.2 Анализ на резултатите от контролния етап на изследването.....	24
ИЗВОДИ.....	25
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	26
ПРИНОСИ.....	27
ПУБЛИКАЦИИ.....	28

УВОД

Началото на настоящия труд бе поставено преди около 10 години, когато при мен дойде баща с 5-годишното си дете, с молба да преподавам китара на дъщеря му. Нямах практика с толкова малки ученици и скоро изпитах затруднения в работата си. Детето още не можеше да чете и пише, не можеше да се концентрира за дълго и изглежда нямаше особен интерес към заниманията.

Тогава си зададох два въпроса: Защо едно толкова малко дете ще иска да учи музика? Какво мога да направя като преподавател, за да мотивирам това дете да учи системно и последователно? Затруднявах се да намеря отговор в практиката си, затова се обърнах към психологическата и педагогическата литература. Необходима ми беше гледна точка, концепция, която да ми помогне да намеря ключ към работата си с това дете. В търсене на подходяща за преподавателската ми работа парадигма направих преглед на основните подходи към човешката мотивация. Базирайки се на собствения ми преподавателски опит, обсъждания с колеги психолози и вътрешното ми чувство се спрях на теорията за себеопределянето, която изглеждаше най-приложима в обучението по музикален инструмент. Допада ми нейното схващане за вътрешно присъщите на човешката природа интерес към учене, към придобиване на нови знания и умения, естественото любопитството на човек към междуличностното общуване. Теорията за себеопределянето се основава на твърдението, че вътрешната мотивация се поддържа от собственото удовлетворение, основано на психологически потребности от автономия и компетентност. Години наред използвам в практиката си основните принципи на теорията за самоопределянето и съм убеден в ефективността им за изграждането на устойчива мотивация за обучение по музикален инструмент.

Актуалност и значимост на разработката

Ефективността на музикалното обучение е основно предизвикателство за всеки преподавател. Вярвам, че познанието за механизмите на мотивацията, процесите на поддържане или загуба на интерес, са един от ключовете за музикалното развитие на изучаващите музикален инструмент. От мотивацията зависи степента на усилията, които човек желае да инвестира в нещо, способността за концентрация на вниманието, самодисциплината и интереса към предмета. Устойчивата мотивация залага

възможността за дългосрочно и ефективно обучение, което е необходимо за овладяването на всеки музикален инструмент.

Деца в съвременния свят са подложени на многобройни влияния. Интернет и мобилната комуникация създадоха специфична за 21 век среда, в която те растат и се възпитават. Информационният и звуковият поток на който са изложени, е несравнимо по-голям, отколкото за предишните поколения. Музиката е съпътстващ фон на многобройните реклами, интернет игри и електронни приложения.

Да бъде привлечен интереса на едно съвременно дете към китарата, е относително лесно. Това е инструмент, ползващ се с голяма популярност особено сред младите. Те виждат клипове на известни изпълнители, идентифицират се с тях и съответно биха искали да свирят като тях. Изучаването на китара обаче най-често значително се разминава с представата на децата за това. То изисква целенасочени усилия, самодисциплина, внимание към детайлите и последователна работа за дълъг период от време. Как да се задържи и развие първоначалния интерес в устойчива мотивация за изучаване на музикален инструмент – това е основния въпрос, който мотивира мен самият да избира настоящата тема.

Работата ми като преподавател по китара, ми позволява да инициирам различни подходи, с цел активизиране мотивацията за обучение по музикален инструмент, на учениците ми.

Обект и предмет на изследването

Обект на дисертационни труд е обучението по музикален инструмент и в частност обучението по китара.

Предмет е изграждането на мотивация при деца между 7 и 12-годишна възраст в обучение по китара.

Основен проблем

Слабо изучена е връзката между научните теории за мотивацията и тяхното приложение в обучението по музикален инструмент – китара. Съвременните школи и методи не отделят достатъчно внимание на методите (похватите), чрез които преподавателят може да влияе върху формирането на мотивация у децата. Липсва цялостна концепция за начините за изграждане на устойчива мотивация за обучение по китара.

За решаването на този проблем настоящият дисертационен труд предлага специфична гледна точка, основана на научно обоснована теория за мотивацията, както

и технологичен модел, даващ на преподавателя конкретни механизми за целенасочено въздействие върху мотивацията на децата, в процеса на обучение по музикален инструмент.

Важен момент за създаването на такъв модел е изборът на мотивационна теория, подходяща за нуждите на обучението по китара. Базисната парадигма е от изключителна важност, тъй като тя ориентира преподавателя, структурира усилията и определя пътищата за развитие.

Цел и задачи

Цел: Създаване и приложение на модел за изграждане на устойчива мотивация за обучение по китара.

Задачи:

1. Преглед на мотивационните теории и избор на подходяща за постигане целта на изследването парадигма.
2. Справка на разработките, относно мотивацията за обучение, в съвременната педагогическа литература.
3. Подбор на обучителни подходи/методи (традиционни и иновативни), позволяващи практическо приложение на избраната теория, за изграждане на мотивация за обучение по музикален инструмент, в частност обучението по китара.
4. Систематизиране на подходите/методите и създаване на технологичен модел за изграждане на устойчива мотивация, за обучение по музикален инструмент китара.
5. Провеждане на изследване, с цел доказване ефективността на предложения модел за изграждане на устойчива мотивация в обучението по музикален инструмент китара.
6. Обобщаване и анализ на резултатите от проведеното изследване. Формулиране на изводи.

Методи на изследване

В дисертационния труд са използвани теоретични и практически методи на изследване. Към първите спадат проучване на информационни източници, анализ и синтез. Към вторите се отнасят анкетно проучване, наблюдение, експертно становище и статистически анализ.

Работна хипотеза: Целенасоченото създаване на условия за удовлетворяване на базисните психологически потребности на учениците и практическото приложение чрез конкретни подходи на предложения технологичен модел ще способстват изграждането на устойчива мотивация за изучаване на музикален инструмент.

ПЪРВА ГЛАВА. Теоретични основи на проблема за мотивацията.

1.1. Мотивация и мотивационни теории

Думата *мотивация* произхожда от латинското „*movere*“ – движа, привеждам в движение, раздвижвам. Понятието се свързва и с гръцкото „*motivun*“ – причина, поради която нещо се движи. В речника на чуждите думи в българския език мотивацията се определя като „*система на субективно импулсиращи доводи, мотиви, стимули, които непосредствено определят съдържанието и насоките на конкретна човешка дейност*“. С мотивацията се обозначават вътрешните, движещи сили на поведението, които са свързани с определени потребности.

В психологията съществуват различни възгледи за мотивацията, които са обособени в две големи групи: съдържателни и процесни теории.

1.1.1. Съдържателни теории

Съдържателните мотивационни теории дават отговор на въпроса какво мотивира, като се основават на човешките потребности и значението им за мотивацията. Разглеждат мотивацията във връзка с вътрешни фактори, в частност човешките потребности. Теориите в тази група се различават съществено в схващанията си за основните човешки потребности, но са обединени от идеята за мотивацията като произхождаща от тях.

Една от първите систематизации на човешките потребности е направена в трудовете на Хенри Мъри от 30-те години на 20-ти век. Тя остава в основата на много от по-късните концепции. Тази система, известна под името „потребностна таксономия на Мъри“, не отделя инстинктите от потребностите, не търси йерархията им и относителната значимост на всяка от тях, а ги подрежда по азбучен ред. В таксономията на потребностите се включват: Споделяне; Постигане; Приобщаване; Агресия; Автономия; Противоположност; Подчиненост; Оправдание; Доминиране; Показване; Самосъхранение; Застраховане; Грижовност; Ред; Игра; Отхвърляне; Осезателност; Секс; Подкрепа; Разбиране. Въпреки, че е дискутабилна, таксономията на Мъри е сред

първите опити за изчерпателно систематизиране на потребностите като двигатели на целенасочените действия.

Един от първите изследвал мотивацията, е Ейбрахам Маслоу, който извежда в теорията йерархия на човешките потребности, определяща човешкото поведение. През 1943 г. представителят на хуманистичното направление в психологията **Ейбрахам Маслоу** публикува книгата си „A theory of Human Motivation“. В нея изследва мотивацията в рамките на цялостно си схващане за човешката личност, като систематизира потребностите в т. нар. „йерархия на потребностите“. В следващия си труд „Мотивация и Личност“, издаден за първи път през 1954 г., доразвива идеите си като изследва мотивацията в контекста на цялостната личност и нейната реализация. Според теорията на Маслоу човек изпитва потребност, когато чувства недостиг във физиологически и психологически план, като потребностите могат да бъдат класифицирани и йерархично подредени по важност в пет групи – физиологични нужди, безопасност, любов и принадлежност, уважение и самоактуализация. Процесни теории

Карл Роджърс доразвива идеите на Маслоу за самоактуализацията определяйки я като стремежа на човек да бъде такъв, какъвто е, като акцентира върху мотивационната сила на нуждата на личността от развитие, свързвайки я с понятието на АЗ-образа, включващ цялостната представа за себе си, един своеобразен психологически автопортрет.

Фредерик Хърцберг застъпва различна гледна точка, по отношение влиянието на потребностите върху човешката мотивация, която обективира в своята двуфакторна теория за мотивацията определяща влиянието върху мотивацията на две групи фактори:

- Хигиенни (поддържащи) – те могат да се определят като външни, свързани с условията на средата в която се намира човек, както и като вътрешни, по отношение на характера на изпълняваните дейности и удовлетворението от тяхното извършване.
- Мотивиращи – причиняват силна мотивация, като в същото време отсъствието им не води до силно недоволство.

Клейтън Алдерфер модифицира йерархията на потребностите на Маслоу в три нива. В емпиричните си изследвания той достига до т.нар. „ERG теория“, наименованието на която произлиза от английските думи Existence, Relatedness, Growth – съществуване, свързаност/приобщеност и растеж. ERG теорията извежда три основни равнища на потребности: съществуване – физиологични потребности и потребност от

сигурност; свързаност/приобщеност – потребности от взаимоотношения (в семейството, с приятели и колеги); растеж – включват се потребностите от самореализация.

Друга класификация на потребностите е предложена от **Дейвид МакКлилънд**, който откроява три групи потребности – постижения, принадлежност и власт, като застъпва тезата, че всяка потребности не е вродена в същински смисъл, а е придобита като резултат на социалните интеракции и обществените норми.

Теорията на себеопределянето не диференцира ролята на индивидуалните или социалните фактори върху човешките потребности, а поставя акцент върху поведението на индивида в интеракциите му със социалната среда. Тази мотивационна теория е по същество метатеория, която обхваща голям брой минитеории, като метаподходът е базиран на концепцията за организмичната диалектика – термин, използван за описание на естествената вътрешна склонност на човек към психично здраве и социално благополучие и тенденцията на хората да се стремят към изграждане на идентичност, кореспондираща с тяхното чувство за себе си.

В основата на теорията на себеопределянето стои концепцията за основните психологически потребности. Всеки човек има три основни потребности. В интеракциите си със социалната среда тези потребности или се удовлетворяват, водейки до психично здраве и социално благополучие, или удовлетворението им е осуетено, което води до психологически затруднения. Според теорията, основните потребности са три – компетентност, свързаност и автономност (competence, relatedness and autonomy). Докато другите потребности могат да бъдат разглеждани по отделно, основните могат да бъдат разглеждани само цялостно, като комбинация от трите

1.1.2 Процесни теории

Процесните теории включват механизмите за мотивиране и дават отговор на въпроса как да се мотивира. Акцентират върху връзката на индивида с околната среда и динамиката на това взаимодействие в различните етапи на мотивационния процес.

Процесните мотивационни теории поставят акцент върху човешкото поведение, като функция от възприятия и очаквания, на база които се формира мотивацията. Процесните подходи поставят акцент върху протичащите при мотивацията психични процеси; анализират влиянието на външните фактори, върху процеса на възникване и развитие на мотивацията; изследват причините, поради които хората избират дадени

поведенчески възможности, както и промените в удовлетвореността им при постигане на поставените цели.

Тези подходи намират отражение в разработените процесни теории, една от които е мотивационната теория на очакването на психолога Виктор Врум. Според тази теория мотивацията зависи от убедеността на човек, че дадено негово поведение ще доведе до постигане на желания резултат, като мотивацията е свързана не толкова с потребността, а с очакванията, като конкретното поведение се определя от взаимодействието между избор, очакване и предпочитание.

През последните години вероятно най-популярната мотивационна теория е теорията за очакванията, известна още като **теория „валентност – средства – очаквания“**. Под това общо заглавие съществуват много теории, които имат своите корени в разработката на **Виктор Вруум** върху мотивацията през 1964 г., която поставя акцент върху поведението на човек, което може да се изменя в резултат на неговите очаквания, а ключовите елементи в теорията са очаквания, инструменталност (средства) и валентност (субективна ценност). *Очакването* е свързано с личната преценка на индивида за възможността му да постигне определена цел и да реши определена задача, т.е. човек е мотивиран да извърши определено действие ако вярва, че то е изпълнимо. *Инструменталността* се отнася до субективното възприятие, доколко доброто изпълнение на определена задача се явява средство за постигане на някакъв друг, различен резултат (например награда). Врум дефинира инструменталността като „Вероятността един изход – резултат (добро ниво на изпълнение, напр.) да се свърже с друг изход – резултат (награда). Инструменталността също може да варира между „0“ и „1“. При „1“ индивидът е твърдо убеден, че ако извърши определено действие, то ще доведе до очаквания резултат (награда). *Валентността*, третия основен елемент в теорията на Врум, е субективната оценка за стойността на евентуалния резултат от дейността. Тя отразява удовлетвореността, която индивидът би изпитал „на изхода“, след извършване на дейността и достигане до вторичния резултат (награда). Според теорията на Врум, мотивацията се определя по следната формула: **Мотивация** = *Очакване x Инструменталност x Валентност*

Други съвременни теории за мотивация се основават на изграждане на модели, позволяващи анализиране на поведението. Такъв е моделът на **Лаймън Портър и Едуард Лоулър**, базиран на идеята, че резултатите, които всеки постига, зависят от степента на осъзнаване на дадената роля, която се изпълнява, като степента на усилията

се определя от ценността на възнаграждението и от увереността, че вложените усилия ще бъдат справедливо възнаградени. По този начин моделът се опитва да обясни връзката между изпълнение, удовлетворение и получено възнаграждение. В изследванията си **Портър и Лоулър** разширяват съществено теорията на В. Врум като разработват своя концепция за очакванията на индивида. Основна теза в теорията на Портър и Лоулър е, че желанието на един човек да изпълни добре определена задача не може да обясни достатъчно пълно силата, характера и съдържанието на неговата мотивация.

Друга процесуална мотивационна теория, е теорията на справедливостта на социалния психолог **Джон Стейси Адамс**, наречена още теория за социалното сравнение, според която хората искат да се отнасят към тях по достойнство, като чувството за справедливост и съответно за несправедливост, определят тяхната мотивация. Адамс акцентира на взаимоотношенията и чувствителността на хората, като ако към тях се отнасят справедливо, мотивацията им за постигане на дадена цел се поддържа висока. Обратно, ако чувстват, че с тях се отнасят несправедливо, мотивацията им ще е ниска и насочена основно за намаляване на несправедливостта.

Адамс поставя акцент върху баланса между това, което хората дават и това, което получават. В този смисъл Адамс посочва чувството за справедливост и чувството за несправедливост, като ключови за човешката мотивация. Индивидуалното чувство за справедливост се базира на сравнението. Всеки индивид сравнява положените усилия и постигнатия в следствие на тях резултат, с тези на другите хора в собствения си социален контекст. Сравняването се осъществява на база отношението между своите входни и изходни величини, с усредненото такова на своите колеги и познати. Равновесие или справедливост съществува, ако е в сила уравнението:

$$\frac{\text{Собствени възнаграждения}}{\text{Собствени вложени усилия}} = \frac{\text{Възнаграждения на другите}}{\text{Усилия, вложени от другите}}$$

Ако една от страните на уравнението е по-голяма, съществува неравновесие. В този случай се появява стремеж за възстановяване или установяване на равновесието, което води до появата на поведенчески мотиви.

Бихевиористичните теории за мотивацията предлагат различна гледна точка към проблема за взаимодействието на вътрешните фактори и тези на социалната среда. За **Б.**

Скинър вътрешните процеси, които протичат в личността, представляват своеобразна „черна кутия“ и не могат да се наблюдават пряко. Само процесите на входа и изхода на тази кутия са достъпни за наблюдение. По тази причина бихевиористите се концентрират в изследване на външните стимули и начините, по които организъмът реагира при въздействието им върху него. На базата на това Скинър определя два вида поведение – реактивно и оперантно. *Реактивното поведение* е вид реакция спрямо определен стимул при което действат условно-рефлекторни механизми (описани по-рано от Ив. П. Павлов). За разлика от него *оперантното поведение* е рефлекс породен от действието на определени стимули, който се закрепва по силата на подкреплението. С други думи, при реактивното поведение стимулът предхожда и предизвиква реакцията, докато при оперантното реакцията, активността на индивида предшества стимула, който се изразява в последващото получаване на подкрепление.

Бихевиористичната теория дели подкрепленията на позитивни и негативни. *Позитивните подкрепления* са във вид на награда, следваща съответното поведение, която повишава вероятността за повторението му в бъдеще. *Негативните подкрепления* са свързани с отстраняването на неприятен стимул, което увеличава вероятността за повторение на съответното поведение.

Влиянието на външните фактори върху вътрешната мотивация е сложен процес, който зависи както от очакването на индивида да получи награда за определено свое поведение, така и от това до колко тази награда е реална и важна за него. В този смисъл изследванията на бихевиористите, третиращи мотивацията от гледна точка на възможностите за получаване на награда или избягване на наказания, пренебрегват фактори, оказващи значимо влияние върху процеса.

1.2 Въпросът за изграждане на мотивацията в съвременната педагогическа литература.

В процеса на обучение, отношението към учебния процес и мотивацията, са определящи фактори за ефективното усвояване на учебния материал, като учебното съдържание може да мотивира, ако учителят целенасочено го представя пред учениците, а те го възприемат като полезно, развиващо, ново, интересно, предизвикателно, достъпно, научно систематизирано. Мотивацията за учене на учениците може да бъде дефинирана като система от стимули и подбуди, имащи за цел създаване на активност.

Когато учениците осъзнаят мотивите, те ги превръщат в своя цел, поради което учителят следва да доведе мотивите до равнище, на което учениците могат да ги осъзнаят, за да насочат поведението им. Поради различните познавателни потребности, учителят следва да използва разнообразни средства в процеса на обучение, чрез които да повиши ефективността от обучението и да мотивира учениците. Използването на различни средства, следва да бъде съобразена с възрастта на учениците, като различните възрастови периоди благоприятстват развитието на определени слоеве от личностната структура и са особено чувствителни към външни влияния. Учителят има основополагаща роля за създаване и поддържане на мотивацията на учениците за учене.

ВТОРА ГЛАВА. Специфични методи на работа с децата, изучаващи музикален инструмент китара.

2.1. Психологопедагогически особености на децата, изучаващи музикален инструмент – децата на 21 век

Съвременното общество непрекъснато се променя, като следствие от развитието на технологиите, превръщайки хората в дигитални личности, поради характерната си цифрова свързаност, мобилност и съществуване, като част от по-голяма дигитална общност. Съвременното поколение ученици е израснало с използването на информационни технологии, превърнали се в част от ежедневието им. Днешните деца прекарват голяма част от времето си в гледане на телевизия или пред различни електронни устройства. Новото поколение се развива с използването на Интернет, социални мрежи, мобилни телефони и различни устройства, поради което се наблюдава разминаване на ценностите им и ценностите на техните родители и учители.

Достъпът до информация чрез интернет, който в края на 20 век се осъществява основно чрез базирани в дома или училището персонални компютри, днес буквално е в джоба на ученика, в телефона или таблета, с които разполагат повечето съвременни деца. Тези специфични фактори, влияещи върху децата в началото на 21 век, поставят въпроса доколко теориите за детското развитие от отминалия век отговарят на съвременната ситуация. Отговорът на този въпрос изисква самостоятелно и задълбочено научно изследване.

2.2. Индивидуалното обучение по музикален инструмент – неотменна част от цялостното музикално развитие и възпитание на подрастващите

Музикалното развитие и възпитанието на подрастващите се преплитат в индивидуалното обучението по музикален инструмент. Музикално-педагогическата цел излиза далеч извън рамките на изпълнителските умения. Заниманията с музикален инструмент развиват вкус към музиката, учат на дисциплина и постоянство, подобряват социалните умения и насърчава децата да общуват, развиват емоционалната интелигентност, повишават самооценката и самоуважението.

Индивидуалните уроци дават възможност наред с усвояването на инструмент, децата да се запознаят с достиженията на музикалното изкуство през вековете. Добре подбрани репертоар, съобразен с различните нива на техническо овладяване на инструмента, позволява запознаването както с творчеството на големите световни и български композитори, така и с българския изворен фолклор и творенията на народния музикален гений.

Ролята на преподавателя да развива музикалността и възпитава естетически усет, намира своя най-ярък израз в индивидуалното обучение.

2.3. Групови занимания по музикален инструмент

Груповите занимания по музикален инструмент имат за цел както възприемане и изпълнение на музика, така и активна творческа дейност, като учителят насочва усилията си към развитие на музикалните способности на своите ученици. Това поражда двупосочна връзка между музикален слух и музикални дейности, като музикалните способности определят състоянието на музикалния слух и възможността за развитие на музикални дейности.

В груповото обучение по китара се включват два основни съставни компонента – технически и художествен (изпълнителски). Също така груповото обучение допринася за развитието на социални умения, емоционална интелигентност, общуване чрез средствата на музиката, самодисциплина и самоконтрол.

2.4. Публичните изяви на децата – инструменталисти като необходимост

За мотивацията на учениците, които се обучава по усвояване на музикален инструмент е от съществено значение, организирането на концерти, чрез които на учениците се предоставя възможност да видят резултата от своето обучение. Тези сценични изяви създават позитивни преживявания и допринасят за формиране на общност, в която свързващият фактор е музикалното обучение. Участвайки в тях, учениците получават подкрепа и признание за успехите си, споделят стремежите и интересите си, създават нови приятелства и контакти.

Публичните изяви имат съществен принос към мотивацията на учениците, изучаващи музикален инструмент.

ТРЕТА ГЛАВА. Модел за изграждане на устойчива мотивация при обучението по музикален инструмент.

3.1. Теоретична основа на модела за изграждане на устойчива мотивация

Психологическата и педагогическата литература отделят значимо място на проблема за мотивацията. След внимателен преглед на различните възгледи за мотивацията за теоретична основа на модела за изграждане на устойчива мотивация за обучение по музикален инструмент е избрана теорията за себеопределянето (Self Determination Theory). Понятийният апарат на теорията обективира процеса на мотивация на ученика, дава възможност за целенасочена работа за нейното изграждане, помага за ясно дефиниране на проблемните области и пътищата за въздействие, в периоди на криза и спад на мотивацията.

Теорията за себеопределянето приема, че хората без значение от тяхната възраст, пол, социален статус и културна принадлежност, имат вътрешно присъща тенденция към развитие, която е основата на тяхната мотивация и ефективно функциониране. Теорията идентифицира вътрешните мотивационни ресурси, които всеки ученик притежава и дава препоръки как преподавателите могат да ангажират, насърчават и използват тези ресурси.

По същността си това е макротеория обхващаща пет под-теории изучаващи различни аспекти на мотивационните феномени. Всяка от тези мини теории обяснява специфичен мотивационен феномен и поставя специфични въпроси.

- теорията за основните психологически потребности (basic needs theory);
- организмично-интегративната теория (organismic integration theory);
- теория за целите и тяхното постигане (goal contents theory);
- когнитивно-оценителна теория (cognitive evaluation theory);
- теория за каузалната ориентация (causality orientation theory).

Всяка от тези мини теории обяснява специфичен мотивационен феномен и поставя специфични въпроси.

Теория за основните психологически потребности

Основните потребности се определят като универсални вътрешноприсъщи психологически нужди от определящо значение както за психологическото, така и за социалното здраве, развитие и благополучие на индивида. Съгласно тази дефиниция се формулират три основни психологически потребности:

- автономност (autonomy);
- компетентност (competence);
- свързаност (relatedness).

Deci and Ryan резюмират тези потребности по следния начин: „*хората са вътрешно мотивирани да се чувстват свързани с другите в социалната среда (relatedness), да функционират ефективно в нея (competence) и да имат преживяване за собствената инициатива в този процес*“. Докато другите потребности могат да бъдат разглеждани индивидуално, тези три са концептуално обединени и могат да се разглеждат единствено в тяхната взаимовръзка.

Организмично интегративна теория

Организмично интерактивната теория посочва, че мотивацията се влияе както от вътрешни, така и от външни фактори и на тази база се дефинират двата основни типа мотивация – вътрешна (intrinsic) и външна (extrinsic). Изследвайки типовете мотивация се стига до извода, че в зависимост от степента на автономност на контрол върху

поведението, съществуват подтипове, които съответстват на различни степени на автономност на контрола върху поведението. В една от ранните си публикации през 1985 Ryan & Deci изследват връзката между правенето на нещо, защото е интересно и приятно само по себе си (вътрешна мотивация) и правенето на нещо, по причини различни от самата задача (външна мотивация). В последствие разширяват това традиционно дихотомно делене, като се концентрират върху процеса на интериоризиране на външната мотивация и превръщането на външните регулатори на поведение във вътрешни.

Теория за целите

Организмичният подход се стреми да отговори на въпроса защо хората извършват определени дейности – защо учат, защо свирят? Теорията за целите е създадена, за да отговори на друг въпрос – какво хората се стремят да постигнат, каква е тяхната цел? Теорията се базира на диференцирането на целите на външни и вътрешни и схващането, че различното съдържание целите влияе върху мотивацията по различен начин.

Стремежът към вътрешни цели, като личностно развитие и удовлетворяване на междуличностни отношения, води до удовлетворяване на основните потребности и от тук до психично и социално благополучие. Ангажирането с външни цели, като материален успех, популярност, води до пренебрегване на основните потребности и в резултат на това до редица затруднения. Според теорията на целите, поставянето и постигането на вътрешни цели насърчава съзнателното учене, тъй като вътрешните цели активизират вътрешните мотивационни ресурси на ученика по начин, по който външните не могат. Външните цели не стимулират тези ресурси, поради което не са така продуктивни.

Когнитивно оценителна теория

Когнитивно оценителната теория изследва въпроса как външните фактори, като награди или похвали, влияят върху вътрешната мотивация. Вътрешно мотивираното поведение е свързано с удовлетвореността от извършването на определена дейност. В рамките на вътрешната мотивация преживяването за автономност и компетентност, са основа на удовлетвореността въпреки, че преживяването за свързаност, също може да влияе върху вътрешната мотивация. Според когнитивно оценителната теория има два функционални аспекта, по които външните събития влияят върху вътрешната мотивация – контролиращ и информиращ. *Контролиращият аспект* изисква постигането на

определен резултат, осъществяване на определено поведение, в резултат на което ученикът получава награда. *Информационният аспект* на външното събитие, подкрепя преживяването за компетентност, чрез предоставянето на адекватна обратна връзка.

Каузално ориентирана теория

Каузално ориентираната теория описва мотивацията на базата на причините, които предизвикват определено поведение и в тази връзка ориентацията на личността, към определен тип мотивационна ориентация. Някои ученици се ръководят от собствени автономни причини – интереси, лични цели, ценности, докато други са склонни да се ръководят от външни фактори – награди, социални поощрения и др., за сметка на собствените си вътрешни източници. Степента, в която учениците се опират на собствени източници, мотивиращи и насочващи техните планове и действия, се определя от теорията като каузална ориентация. При учениците с изявена автономна ориентация, определящо значение има вътрешната, интегрираната и идентифицираната мотивация, докато при тези с контролирана каузална ориентация, основни фактори са външната и интроецираната регулация и само в определени случаи вътрешната, интегрираната и идентифицираната регулация на поведението.

3.2. Параметри на технологичния модел за изграждане на устойчива мотивация при обучението по музикален инструмент

Обучението по музикален инструмент традиционно се свързва с взаимоотношенията между ученик и учител, целта на които е ученикът да изгради определени изпълнителски умения, да усвои музикалния език, да развие добър вкус към музиката. За постигането на тези цели учителят използва определени методи.

В контекста на мотивацията обаче, целта на обучението е различна, а именно целенасочено изграждане на мотивация у ученика за постигане на горепосочените цели. В този смисъл процесът на музикално обучение се обогатява с още един контекст, още една съпътстваща цел – системно изграждане на устойчива във времето мотивация за обучение по музикален инструмент.

Представеният модел отчита същността на човешката мотивация съгласно теорията за себеопределянето и е съобразен със спецификите на обучението по музикален инструмент. Факторите, оказващи влияние върху мотивацията, са обособени в две групи:

- *индивидуални фактори*, към които се отнасят основните психологически потребности на ученика и вътрешната му мотивация;
- *междоличностни фактори*, към които се отнасят родителите, социалната среда и връстниците, като оказващи значимо влияние върху външната мотивация.

В основата на предложения модел стоят две основополагащи идеи – удовлетворяване на основните психологически потребности и типовете мотивация в континуума от външна до вътрешна мотивация.

3.2.1. Основните психологически потребности в контекста на мотивацията за изучаване на музикален инструмент

Теорията за самоопределянето определя три основни потребности – автономност, компетентност и свързаност. Въпреки, че всяка от трите основни психологически потребности може да бъде самостоятелно дефинирана, те са в постоянна връзка, в своеобразен баланс, като нивото на удовлетвореност на всяка от тях влияе пряко върху останалите.

Нуждата от компетентност е свързана с преживяването за успех, при завършване на поставените задачи. В сферата на музикалното обучение, компетентността може да бъде разглеждана като увереността на ученика в собствените му способности да овладее музикалния инструмент.

Понятието автономност се свързва най-често със свободата и независимостта. Теорията за себеопределянето дава по-конкретно определение на понятието. Автономното поведение е конгруентно с преживяването за „аз“, произлизащо от личната воля, в резултат от собствен избор. Това поведение е обратно на контролираното поведение.

Потребността от свързаност е естествената склонност на хората да формират връзки с другите. Средата, която подкрепя потребността от свързаност е тази, която предоставя възможност за връзка с другите по начин, който е еднакво удовлетворяващ за всички. В контекста на обучението по музикален инструмент, се реализират различни

социални връзки, съответно връзката на потребността от свързаност с музикалното обучение е повече от очевидна.

3.2.2. Външната и вътрешната мотивация, в контекста на обучението по музикален инструмент.

Много ученици изучават музика поради външни причини. Било защото родителите им настояват, или приятелите им се занимават с това, или просто за да се занимават с нещо в свободното си време. Има и такива, които харесват определен инструмент, или с лекота измислят песни и мелодии и така родителите им се насочват към търсенето на учител. И двата случая изискват познание и внимателно отношение на учителя към мотивацията на ученика.

Използването на външни регулатори, като прекомерни похвали, изисквания и контролиращо поведение на учителя, могат да обезкуражат вътрешно мотивираните ученици и да ги подтикнат към външни награди. Същите стъпки обаче би могло да се окажат полезни за външно мотивираните ученици и да допринесат за постепенното интериоризиране на тяхната мотивация.

3.3. Особености на предложения технологичен модел за изграждане на устойчива мотивация за обучение по китара

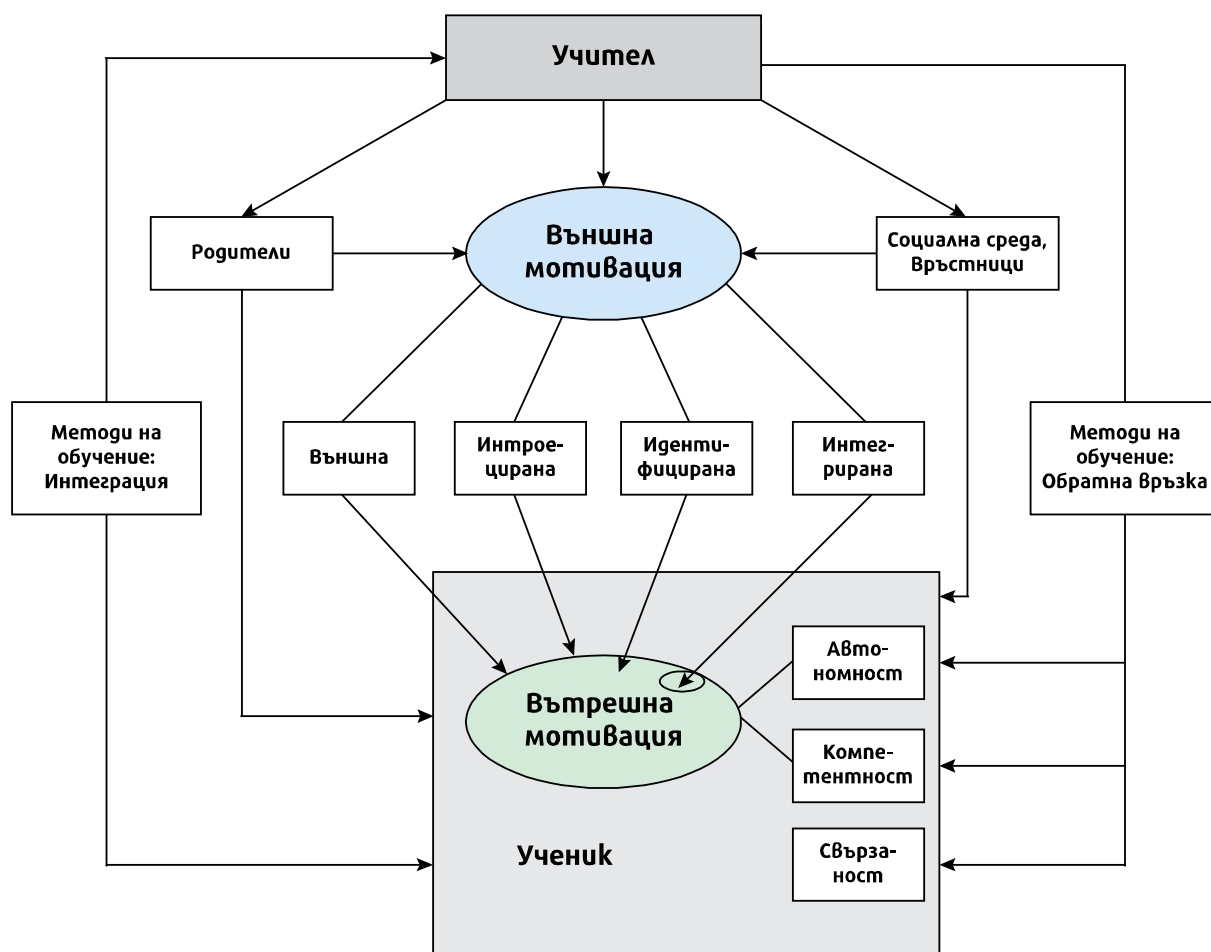
Обучението по музикален инструмент, традиционно се свързва с взаимоотношения между ученик и учител, целта на които е ученикът да изгради определени изпълнителски умения, да усвои музикалния език, да развие добър вкус към музиката.

В контекста на мотивацията, цел на обучението е изграждането на мотивация у ученика, за постигане на горепосочените цели. Представеният в дисертацията модел, отчита същността на човешката мотивация, съгласно теорията за себеопределянето и е съобразен със спецификите на обучението по музикален инструмент. Факторите оказващи влияние върху мотивацията се обособяват в две групи – индивидуални и

междучелностни. Към първите спадат основните психологически потребности на ученика и неговата вътрешна мотивация. Към втората група фактори се отнасят родителите, социалната среда и връстниците, които оказват значимо влияние върху външната мотивация на учениците.

Преподавателят по музикален инструмент следва да отчита, както влиянието на едните фактори, така и на другите. В този смисъл обучението по музикален инструмент не се изчерпва с интеракцията учител – ученик. От съществено значение е отчитането на основните психологически потребности на ученика, характера на неговата мотивация, в процеса на обучението, целенасочената комуникация с родителите и социалната среда, които от своя страна оказват съществено влияние върху мотивацията.

Показаният модел определя по-широката функция на учителя и неговите възможности целенасочено да въздейства по различни канали, върху мотивацията на ученика. С оглед основните психологически потребности, моделът залага на специфичната интерпретация на методите за обучение по музикален инструмент. Ключов елемент е регулярната обратната връзка, която ориентира ученика в процеса и създава преживяване за движение напред. Обратната връзка предоставя възможност преподавателят да влияе върху факторите, оказващи влияние върху мотивацията на ученика и така да работи за нейното изграждане. Чрез обратната връзка преподавателят отправя послания, целящи удовлетворяването на основните психологически потребности, посредством изграждане на преживяване за компетентност, свързаност и автономност у ученика, а също така въздейства върху външната мотивация, с цел да стимулира прехода ѝ към вътрешна. От стила на обратната връзка в голяма степен зависи субективното преживяване на ученика и степента на неговата мотивация.

Модел за изграждане на мотивация при обучението по музикален инструмент

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА. Организация и провеждане на експерименталното изследване.

4.1. Организация на изследването (формиране на целеви групи)

Извадката за провеждане на експерименталното изследване включва 30 ученика на възраст 7-12 г. Общата извадка от ученици е разделена на контролна и целева група. В първия констатиращ етап на изследването учениците в контролната и експерименталната група са оценени по отношение на мотивацията им в обучението по музикален инструмент китара чрез приложените въпросници. След това при учениците в експерименталната група е приложен, описаният в глава трета, модел за изграждане на устойчива мотивация за обучение по китара, базиран на теорията за самоопределянето, докато учениците в контролната група са обучавани по стандартна методика.

4.2. Описание на експерименталната работа

С учениците от *експерименталната група* е проведен педагогически експеримент в рамките на две учебни години, по време на които е приложен моделът за изграждане на устойчива мотивация за обучение по китара, базиран на теорията за самоопределянето. Експерименталната работа е проведена в два етапа. Първият обхваща учебната 2017/2018 година, по време на която са поставени основите на експерименталната работа. Проведено е анкетно проучване на учениците от контролната и експерименталната група, за установяване степента на мотивацията за обучение по музикален инструмент китара. Вторият обхваща учебните 2018/2019 и 2019/2020 г., по време на които е приложен моделът за изграждане на устойчива мотивация за обучение по китара, базиран на теорията за самоопределянето при обучението на учениците по китара в експерименталната група. В края на периода учениците от експерименталната и контролната група, отново са анкетирани, чрез използване на въпросник и анкета.

4.3. Обобщение и анализ на резултатите

4.3.1. Анализ на резултатите от началния констатиращ етап на изследването.

Резултатите, относно вътрешната мотивация на учениците от контролната и експерименталната група, показват относително близки нива, като при учениците от контролната група се наблюдава по-високо чувство на автономност. Анализът на резултатите в началният етап на експеримента, показва значително влияние на родителите в мотивацията на учениците, относно обучението им по китара, като при голяма част се наблюдава поведение, породено от награди или страх от наказание.

4.3.2 Анализ на резултатите от контролния етап на изследването

В заключителния етап на изследването, се наблюдава значителна промяна в положителна посока, както по отношение на вътрешната, така и на външната мотивация, на учениците от експерименталната група, след прилагане на модела за изграждане на устойчива мотивация за обучение по китара, базиран на теорията за самоопределянето. При контролната група данните за вътрешната и външната мотивация са без промяна от установените нива при началният етап на изследването.

ИЗВОДИ

Резултатите от проведеното изследване в научния труд, позволяват формирането на следните изводи:

1. Съвременната психологическа литература включва голямото разнообразие на мотивационни теории. Някои от тях създават нови парадигми, други разширяват съществуващите такива.
2. Теорията за себеопределянето се основава на твърдението, че вътрешната мотивация се поддържа от собственото удовлетворение, основано на психологически потребности от автономия и компетентност. Теорията определя три основни и взаимосвързани потребности – автономност, компетентност и свързаност.
3. Обучението по музикален инструмент традиционно се свързва с взаимоотношения между ученик и учител. В контекста на мотивацията обаче, целта на обучението е различна, а именно целенасочено изграждане на мотивация у ученика за постигане на горепосочените цели. В този смисъл процесът на музикално обучение се обогатява с още един контекст, още една съпътстваща цел – системно изграждане на устойчива във времето мотивация за обучение по музикален инструмент.
4. В учебния процес, учителят има основополагаща роля за създаване и поддържане на желание у учениците за учене. Организацията на учебния процес позволява развитието на познавателни интереси у учениците и положителна мотивация към учебната дейност. Веднъж създадени, положителните мотиви се превръщат във фактори за повишаване на ефективността от учебния процес, въздействащи върху индивидуалното развитие и успеха на учениците.
5. Влияние върху устойчивата мотивация за учене имат учебният материал и неговото съдържание; организацията на учебния процес; използваните методи и форми на учебна дейност, както и използваните начини от учителя за насърчаване активността на учениците.
6. Уроците, свързани с обучението по музикален инструмент, се характеризират със специфични взаимоотношения между учител и ученици. Слушането е основната форма на ангажираност, като многото познавателни и двигателни умения, свързани със свиренето на музикални инструменти, се постигат с различни техники от учителите, на база познания за социално-емоционалните и личните нужди и форми на ангажираност на учениците.

7. Предложеният модел отчита същността на човешката мотивация съгласно теорията за себеопределянето и е съобразен със спецификите на обучението по музикален инструмент. Моделът определя по-широката функция на учителя и неговите възможности целенасочено да въздейства по различни канали, върху мотивацията на ученика. С оглед основните психологически потребности, моделът залага на специфичната интерпретация на методите за обучение по музикален инструмент.
8. Приложението на модела за изграждане на устойчива мотивация при обучението по китара, базиран на теорията за самоопределянето, в експерименталната група, довежда до промяна на първоначалния интерес на учениците към занимания с китара, в устойчива мотивация за сериозно изучаване на музикалния инструмент.
9. След прилагане на модела за изграждане на устойчива мотивация при обучението по китара, учениците от експерименталната група показват повишаване на чувството на компетентност в собствените си възможности. Учениците са уверени, че могат да овладеят музикалния инструмент, като вярват, че могат да станат много добри изпълнители-музиканти.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Представения дисертационен труд обогатява гледната точка към обучението по музикален инструмент, което традиционно се свързва с взаимоотношенията между ученик и учител, чиято цел е ученикът да изгради определени изпълнителски умения, да усвои музикалния език, да развие добър вкус към музиката. В контекста на мотивацията обаче, целта на обучението е различна, а именно целенасочено изграждане на мотивация у ученика за постигане на горепосочените цели. В този смисъл процесът на музикално обучение се обогатява с още един контекст, още една съпътстваща цел – системно изграждане на устойчива във времето мотивация за обучение по музикален инструмент.

Предложеният модел за изграждане на устойчива мотивация при обучението по музикален инструмент, основан на теорията за себеопределянето, отчита същността на човешката мотивация. Приложението на модела в обучението по музикален инструмент китара, показва промяна на първоначалния интерес на учениците към занимания с китара, в устойчива мотивация за сериозно изучаване на музикалния инструмент. Изводите от приложението на модела, могат да бъдат

използвани както в практическата работа на преподавателите по музикален инструмент, така и за бъдеща научно-изследователска работа при последващо целенасочено изследване на темата.

ПРИНОСИ

Приносите на дисертационния труд могат да се разделят на научни и практически.

Научни приноси:

1. Дисертационният труд е мултидисциплинарна разработка, изследваща взаимовръзката и приложението на съвременните постижения на психологията при обучението по музикален инструмент.
2. В настоящето изследване една от водещите съвременни психологически теории за мотивацията се адаптира към изследване на мотивацията на учениците при обучението по музикален инструмент.
3. Въз основа на утвърдени теории за мотивацията и за целите на изследването е приложен подходящ изследователски инструментариум от въпросници и анкети, с оглед на конкретните специфики при обучение по музикален инструмент.
4. Разработен и апробиран е съвременен технологичен модел за целенасочено изграждането на устойчива мотивация за обучение по музикален инструмент.
5. Предложеният модел отчита същността на човешкия фактор, съгласно теорията за себеопределянето и е съобразен със спецификите на обучението по музикален инструмент.
6. Настоящият дисертационен труд може да послужи за основа на бъдещи научни разработки в изследваната област.

Практически приноси:

1. В настоящото изследване се прави опит практически да се приложи и дообогати процесът на музикално обучение, чрез системно изграждане на устойчива във времето мотивация за обучение по музикален инструмент.
2. Апробираният модел за изграждане на устойчива мотивация при обучението по китара, базиран на теорията за самоопределянето, в експерименталната група,

- довежда до промяна на първоначалния интерес на учениците към занимания с китара, в устойчива мотивация за сериозно изучаване на музикалния инструмент.
3. Педагогическият модел за мотивация допринася за по-доброто разбиране на преподавателя по музикален инструмент за структурата и механизмите, които влияят върху мотивацията на ученика.
  4. Моделът определя по-широката функция на учителя и неговите възможности целенасочено да въздейства по различни канали, върху мотивацията на ученика. С оглед основните психологически потребности, моделът залага на специфичната интерпретация на методите за обучение по музикален инструмент.

ПУБЛИКАЦИИ

1. Михайлов, А. (2017) Изграждане на мотивация в началното обучение по музикален инструмент китара, 15та международна научна конференция Knowledge in Practice, 15- 17. 12. 2017, Банско; Knowledge International Journal Vol.20
2. Михайлов, А. (2018), Практически и мотивационни аспекти на прехода към двугласно свирене в началното обучение по класическа китара, 16та международна научна конференция Knowledge without Borders, 16- 18. 03. 2018, Върнячка Баня, Република Сърбия; Knowledge International Journal Vol.22
3. Михайлов, А., (2018), Мотивация за обучение по музикален инструмент в контекста на теорията за себеопределянето, 19та международна научна конференция Knowledge in Practice, 14- 16. 12. 2018, Банско, България; Knowledge International Journal Vol.28
4. Михайлов, А. (2019), Модел за изграждане на устойчива мотивация за обучение по музикален инструмент, 21ва международна научна конференция The Teacher of the Future, 07- 09. 06. 2019, Будва, Черна Гора; Knowledge International Journal Vol.31